

خلاقیت؛ زندگی انسان‌ها را زیبا نموده و باعث طراوت و شادابی دلنشینی می‌شود. انسان‌های خلاق هر روز با فکرهای نو و اندیشه‌های تازه، تجربه‌های جدید کسب می‌کنند و با هیجان بسیار زیبایی از زندگی خود لذت می‌برند. آنان راه‌های قدیمی و کهنه را نمی‌پسندند و همیشه به دنبال مسیرهای ناشناخته‌ای می‌گردند. این افراد با فکرهای خلاقانه، میانبرهای کم هزینه‌ای را کشف کرده و با سرعت، مسیری را که دیگران طی سال‌ها رفته‌اند، در زمان کوتاه‌تری می‌پیمایند. ذهن انسان‌های خلاق، همواره به دنبال کشف راهکارهایی است که دیگران به آن‌ها نمی‌اندیشند. افراد خلاق خود را مقید به یک کار خاص نمی‌سازند و سعی می‌کنند از فرصت‌ها و زمان‌هایی که در اختیار دارند، نهایت استفاده را ببرند؛ آنان پویا و پرتحرک هستند و فعالیت‌های متنوعی را در زندگی خود انجام می‌دهند. با انگیزه هستند، پر انرژی و سرشار از نیرو و به نظر می‌رسند و دائماً در پی فرصت‌هایی هستند که تجارب جدیدی برای آن‌ها به همراه داشته باشد. از کار و فعالیت ترس ندارند و کمتر احساس خستگی می‌کنند. از فعالیت‌هایی که انجام می‌دهند، لذت می‌برند و در مقابل، بیکاری و داشتن اوقات فراغت زیاد برای آن‌ها کسالت‌بار و خسته‌کننده است. مسئولیت‌های بیشتر و بزرگ‌تری را می‌پذیرند و تلاش می‌کنند تا به بهترین وجه کار خود را به انجام برسانند.

محمدقنبری طلب

معلم حرفه‌وفن شهرستان لردگان

برای تقویت کنجکاوی،
ایجاد فرصت تجربه و
تحقیق ضروری است

فضای کارگاه حرفه‌وفن
باید آزاد و مشوق
کاوش‌های کنجکاوانه
یادگیرندگان باشد

نقش مهمی در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان ایفا می‌نماید. این واحد به گونه‌ای قدرت خلاقیت را در دانش‌آموزان تقویت می‌کند که به راحتی بتوانند برای ساختن و تولید کردن به

کارگاه حرفه‌وفن به عنوان یکی از واحدهای عملیاتی نظام آموزش دوره راهنمایی با پرورش تفکری خلاق، شکوفایی حس کنجکاوی و کاوشگری و تربیت افرادی نوآور و سازنده،

سؤال‌هایی پیرسید که با چرا و چگونه آغاز می‌شوند

کارگاه خلاقیت

خلق ایده‌های نو بپردازند.

نتایج پژوهش‌های انجام شده در زمینه آموزش خلاقیت گویای این امر است که کارگاه‌های حرفه‌وفن به عنوان فضای عملی درس در تحقیق و شکوفایی خلاقیت نقش بسزایی دارند.

راهبردهای پرورش خلاقیت در کارگاه حرفه‌وفن

مهم‌ترین راهبردهای پرورش خلاقیت در کارگاه حرفه‌وفن عبارت‌اند از:

○ تشویق دانش‌آموزان به ارائه طرح‌های نو در کارگاه

دانش‌آموزان را به داشتن ایده‌های جدید تشویق کنید؛ ایده‌هایی که کم و بیش برای خود آن‌ها جدید است. ضمن پذیرش ایده‌های جدید، زمینه‌آراز آن‌ها را نیز فراهم کنید. مثلاً می‌توان از دانش‌آموزان خواست که به جای ارائه گزارش کار ساده از یک کار عملی، آن را شخصاً ارزیابی کرده و هر نظری که درباره آن دارند بیان کنند (شریعت‌مداری، ۱۳۸۴: ۴۱۷).

○ طرح موضوع کارهای عملی به صورت معما یا مسئله

موضوع کارهای عملی را به صورت مسئله و معما برای شاگردان طرح کنید؛ مطالعه کتاب و یا گوش دادن به سخنان معلم و حفظ کردن حقایق علمی، رشد قوه ابتکار شاگردان را به دنبال ندارد. معلم به جای بیان مطالب درسی یا ذکر حقایق علمی، باید دانش‌آموزان را به طرح مسائل ترغیب کند (حسینی، ۱۳۸۴: ۸۵).

○ استفاده از روش پروژه‌های گروهی و روش حل مسئله

معلم باید در جریان تدریس و فعالیت‌های کارگاهی، شیوه‌های مختلفی را به کار برد؛ از جمله، روش حل مسئله، روش بحث آزاد و پروژه‌های گروهی و جمعی متناسب با موضوع و موقعیت درسی، روش‌هایی هستند که به رشد خلاقیت منجر می‌گردند.

○ اداره کارگاه به صورت فراگیر محوری^۲

در فراگیر محوری، دانش‌آموز در امر یادگیری دخالت مستقیم و اساسی دارد. معلم مطالب درسی را به شاگردان دیکته نمی‌کند، بلکه زمینه یادگیری را فراهم می‌نماید تا آن‌ها با استفاده از نیروی خلاقیت و ابتکار خود مسیر و روش یادگیری مطالب آموزشی را انتخاب نمایند. به جای این که معلم برای دانش‌آموزان اطلاعات فراهم کند، بایستی آنان را در موقعیتی قرار دهد تا خود به یادگیری اطلاعات بپردازند. معلم در این شیوه تدریس، راهنماست و نقش یاری‌دهنده و هدایتگر را ایفا می‌کند.

○ استفاده از روش بارش مغزی^۳ در کارگاه

پس از این که مسئله‌ای در کلاس (کارگاه) ارائه شد، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا هر تعداد راه‌حل را که می‌توانند برای آن بنویسند. معلم پیش از ارائه همه راه‌حل‌ها به وسیله دانش‌آموزان، نباید هیچ‌گونه اظهارنظری در این خصوص بنماید.

○ ایجاد زمینه تفکر در انجام کارهای عملی

معلم باید زمینه تفکر دانش‌آموزان را فراهم نماید تا آن‌ها

بدون نگرانی تفکرات خویش را اظهار نمایند. هر چند شاگردان در فرایند تفکر ممکن است اشتباه کنند، اما مهم، تفکر و پرورش فکر است. در این گونه کلاس‌ها پاسخ صحیح و غلط شاگرد برای معلم ارزش یکسان خواهد داشت؛ زیرا به هر حال دانش‌آموز به تفکر واداشته شده است. به عبارت دیگر، باید به دانش‌آموزان اجازه داده شود تا اشتباهاتی را مرتکب شوند؛ زیرا ممکن است اشتباهات به بینش‌های مثمرتری منتهی شوند. معلم باید شرایط آموزشی را به گونه‌ای ترتیب دهد که شاگردان مطمئن شوند اختلاف نظر آنان با معلم مشکلاتی برایشان در پی نخواهد داشت. به هیچ وجه نباید اندیشه‌های شاگردان را طرد نمود؛ چون در این صورت، آنان به تفکر نخواهند پرداخت (شعبانی، ۱۳۸۲: ۸۸).

○ آشنا کردن دانش‌آموزان با مخترعان، مبتکران

اگرچه معلم تا حد زیادی می‌تواند ذهن دانش‌آموز را تحریک کند، اما این امر کافی نیست. گفتار و کردار هنرمندان، مخترعان و متفکران مشهور از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تحریک انرژی خلاق در دیگران است. مخترعان، متفکران و دانشمندان بزرگ، در قرون گذشته، از طریق آثار مکتوب خود با ما سخن می‌گویند. آتش خلاق آنان می‌تواند شعله آفرینش‌گری دانش‌آموزان را برافروزد و روح اشتیاق رقابت را در آنان برانگیزد (کراس، ۱۳۷۸: ۳۷).

برای پیشگیری از احساس حقارت دانش‌آموزان در برابر بزرگان، باید به آنان گفته شود که انسان‌های بزرگ هم از اول خلاق نبودند، بلکه با تلاش، پشتکار و پرورش این قوه توانسته‌اند ابتکارات، نوآوری‌ها و آفرینندگی را در وجود خود شکوفا سازند. با شناخت نحوه زندگی و مراحل رشد دانش‌آموزان، می‌توان از بروز و پیدایش این احساس در آن‌ها پیشگیری نمود (نلر، ۱۹۶۹: ۹۶).

○ ایجاد جو عاطفی مناسب در کارگاه

شرایط عاطفی مناسب در کارگاه می‌تواند خلاقیت را در دانش‌آموزان شکوفا سازد. جو عاطفی مناسب، آن است که دانش‌آموزان در آن احساس امنیت کنند و قادر باشند نسبت به محرک‌های فیزیکی و عقلانی ارائه شده از طرف معلم و هم‌سالان، واکنشی مطلوب از خود نشان دهند. یکی از اساسی‌ترین قدم‌ها در این زمینه، پرورش حس کنجکاوی است؛ از نمونه‌های اساسی کنجکاوی، سؤال کردن و یافتن پاسخ است. برای تقویت کنجکاوی، ایجاد فرصت تجربه و تحقیق ضروری است. دانش‌آموز باید بتواند به مشاهده، آزمایش و جست‌وجوی محیط و اشیای اطراف خویش بپردازد. به طور کلی برای پرورش رفتار خلاق، جو عاطفی کارگاه باید شرایطی فراهم آورد که دانش‌آموزان ضمن آن بتوانند احساس ارزش، تعلق و قدرت کنند. آن‌ها باید در این محیط، اعتمادبه‌نفس کسب کنند (سلیمانی، ۱۳۸۱: ۱۱۴).

○ انجام فعالیت‌های کارگاهی با توجه به شرایط واقعی زندگی

باید مطالب آموزشی را با توجه به کاربردشان در مسائل واقعی زندگی آموزش داد، به طوری که دانش‌آموز بتواند در موقعیت‌های زندگی، از آن‌چه در کلاس آموخته استفاده کند. همان‌طور که بیان شده، شیوه‌های آموزشی و یاددهی، با رشد

اندیشه تخیلی، یکی از راه‌های مؤثر در برانگیختن قدرت خلاقیت محسوب می‌شود

سؤال‌هایی برسید که با چرا و چگونه آغاز می‌شوند؛ سؤالاتی طرح کنید که دارای جواب‌های متعددی باشند

خلاقیت دانش‌آموزان ارتباط مستقیم دارند. روش‌های تدریس فعال با دادن آزادی عمل به یادگیرنده، به او فرصت می‌دهد به جست‌وجو و کشف مسائل بپردازد. بدین ترتیب دانش‌آموز، خود در فرایند یادگیری دخیل می‌شود و انگیزه‌های درونی و به دنبال آن، امکان بروز خلاقیت در او افزایش می‌یابد (تورنس، ۱۳۷۵: ۱۰۸).

○ کاهش محدودیت‌ها و قید و بندهای آموزشی

فضای کارگاه حرفه‌وفن باید آزاد و مشوق کاوش‌های کنجکاوانه یادگیرندگان باشد. نلر می‌گوید: «اگر می‌خواهید دانش‌آموزانتان مبتکر و مستقل اندیش بار آیند، باید محدودیت‌ها و قید و بندهای آموزشی در کلاس درس را به حداقل کاهش دهید.»

○ ایجاد فرصتی برای اظهار نظر و بیان اندیشه‌ها

در کارگاه

معلم می‌تواند فرصتی را برای اظهار نظر آزاد و بیان اندیشه‌های متنوع دانش‌آموزان در اختیارشان بگذارد و افکارشان را مورد ستایش قرار دهد.

○ تکمیل اشیا و امور ناکامل در کارگاه

از دیگر روش‌های پرورش خلاقیت، این است که از دانش‌آموزان بخواهیم فعالیت‌ها و اشیای نیمه کاره را کامل کنند. در چنین مواردی، آنان سعی می‌کنند نهایت ابتکار خود را برای تکمیل فعالیت‌ها یا اشیای نیمه تمام به کار برند. برای مربی، محتوای قسمت کامل شده به وسیله دانش‌آموزان نباید چندان مهم باشد، بلکه روش و چگونگی تکمیل باید در درجه اول اهمیت قرار گیرد.

○ فراهم نمودن زمینه بروز اندیشه‌های تخیلی

اندیشه تخیلی، یکی از راه‌های مؤثر در برانگیختن قدرت خلاقیت محسوب می‌شود؛ زیرا تخیل، نوعی تفکر آزاد است که ضمن آن، ذهن فرد، متوجه حل یک مسئله واقعی، به گونه‌ای که در عالم خارج وجود دارد، نمی‌شود؛ بلکه در تخیل، فرد خارج از قیود و هنجارهای موجود، آزادانه آن چه را که تمایل دارد، در ذهن خود تصور می‌کند. در چنین شرایطی، فرد، هرگز خود را محدود و محبوس در حصار واقعیت‌ها و امور مشهود و ملموس نمی‌کند و فارغ‌البال، هر آن چه را که دلش می‌خواهد، تصور می‌کند.

○ به کارگیری مهارت‌های پژوهشی^۴ در کارگاه

از روش‌های آموزشی که منجر به بالا بردن سطح فعالیت‌های خلاق یادگیرندگان می‌شود، آموزش مهارت‌های پژوهشی است. آموزش مهارت‌های پژوهشی به طرح و آزمودن فرضیه و به روش‌های درست طرح فرضیه و آزمون فرضیه از سوی یادگیرندگان کمک می‌کند. روش‌های درست طرح فرضیه و آزمون فرضیه به وسیله کودکان منجر به ایجاد طرز تفکر آفریننده در آن‌ها می‌شود (سیف، ۱۳۸۸: ۴۰۸).

○ طرح سؤالات واگرا در ارتباط با فعالیت‌های

کارگاهی

نوع سؤالاتی که معلم از دانش‌آموزان می‌پرسد، بر نحوه تفکر آن‌ها بسیار تأثیرگذار است. سؤال‌هایی بپرسید که با چرا و چگونه آغاز می‌شوند؛ سؤالاتی طرح کنید که دارای جواب‌های متعددی باشند. سؤالاتی که یک پاسخ دارند، به

تفکر همگرا منجر می‌گردند و سؤالاتی که جواب‌های متعددی را در یادگیرندگان برمی‌انگیزند، مشوق تفکر واگرا و خلاقیت هستند (سیف، ۱۳۸۸: ۴۰۷).

○ کارگاه فرصتی برای خودآموزی^۵ و یادگیری

اکتشافی^۶

یکی از ویژگی‌های افراد خلاق استقلال شخصی و توانایی پیدا کردن راه‌حل برای مسائل به طریق اکتشافی و از راه خودآموزی است. بنابراین بخشی از امتیازات تحصیلی را به این فعالیت‌ها اختصاص دهید.

○ پرهیز از ایجاد رقابت در کارگاه

در مقابل تفاوت‌های فردی یادگیرندگان با احترام برخورد کنید؛ از وارد کردن دانش‌آموزان به رقابت و هم‌چشمی با یکدیگر پرهیزید. هر یک از دانش‌آموزان دارای استعداد و قریحه خاص خودش است که شاید از این جنبه با دانش‌آموزان دیگر متفاوت باشد؛ در پرورش این استعدادهای ویژه در دانش‌آموزان بکوشید.

○ امتیاز دادن به فعالیت‌های خلاقانه

برای پی بردن به میزان موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان از نظام ارزش‌یابی بهره می‌بریم. ارزش‌یابی نیز باید بتواند خلاقیت دانش‌آموزان را بسنجد. یعنی به جای سؤالات تستی و کوتاه پاسخ یا سؤالات همگرا از سؤالات واگرا یا سؤالاتی که دانش‌آموز را به تفکر و ارائه عقیده و نظر وامی‌دارند بهره بگیریم. به همین منظور، می‌توان به فعالیت‌های خلاقانه در کارگاه و مرتبط با موضوع درس بها داد و زمینه رشد خلاقیت و شکل‌گیری آن را از اولین سال‌های ورود به مدرسه فراهم نمود.

پی‌نوشت

1. creativity
2. learner-centered
3. brain Storming
4. Research Skill
5. self-instruction
6. discovery learning

منابع

۱. بیلر، رابرت (۱۳۷۱): کاربرد روان‌شناسی در آموزش، ترجمه پروین کدیور، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
۲. تورنس، پاول (۱۳۷۵): استعداد و مهارت‌های خلاقیت و راه‌های آموزش و پرورش آن‌ها، ترجمه حسن قاسم‌زاده، تهران، دنیای نو.
۳. حسینی، افضل‌السادات (۱۳۸۴): ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن، تهران، انتشارات رشد.
۴. سلیمانی، افشین (۱۳۸۱): کلاس خلاقیت، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
۵. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۸): روان‌شناسی پرورشی نوین، تهران، انتشارات آگاه.
۶. شریعتمداری، علی (۱۳۸۴): روان‌شناسی تربیتی، تهران، امیرکبیر.
۷. شعبانی، حسن (۱۳۸۲): روش تدریس پیشرفته - آموزش مهارت‌ها و راهبردهای تفکر، تهران، سمت.
۸. کراس، شل (۱۳۷۸): آموزش رفتار خلاق و استعدادهای درخشان در دانش‌آموزان، ترجمه مجتبی جوادیان، مشهد، آستان قدس رضوی.
۹. نلر، جورج اف (۱۳۶۹): هنر علم خلاقیت، ترجمه سید علی‌اصغر مسدد، انتشارات دانشگاه شیراز، چاپ اول.

باید به دانش‌آموزان اجازه داده شود تا اشتباهاتی را مرتکب شوند؛ زیرا ممکن است اشتباهات به بینش‌های مثمر ثمری منتهی شوند